

ШЗ(2ук)
Рк СЗ8

Про що
співають
кобзарі

Написав О. СИКЯВСЬКИЙ

13018 КРАТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ +

Библиограф. № ШЗ(24к)С 38 Инв. № 2626930

Автор Синевский О.

Название Про цыгана и цыганку
кобзари.

Место, год издания К. ДНК.

Кол-во стр. 66 с.

- " - отд. листов _____

- " - иллюстраций _____

- " - карт _____

- " - схем _____

Том _____ часть _____ вып. _____

Комплект _____

Примечание:

31/192 М.с.

Видавництво ім. Бориса Грінченка.

1158
№ 3.

Про що
співають
кобзарі.

Ниписав О. СИНЯВСЬКИЙ.

ХАРЬКІВ.

Друкарня С. А. Шмерковича. Московська, 15

По українських книгарнях у Києві—Безаківська, 8. В. Володимирська, 28; В. Володимирська, 53, та у Харькові—Петровській пер., 18, продаються такі книжки „Вид. ім. Б. Грінченка:

- № 1.—М. Плевако—Життя та праця Б. Грінченка. Х. 1911 р. . . . . ц, 12 к.
№ 2.—М. Плевако—Про М. Шашкевича й відродження галицьких українців. Х. 1911 р. ц. 7 к.
№ 3.—О. Синявський—Про що співають кобзарі. Х. 1912 р. . . . . ц. 10 к.

Там же можна дістати книжки Б. Грінченка:

- Писання т. 1. Поезія. Київ, р. 1903. ц. 1 р. 50 к. і 2 р.
Писання т. 2. Проза. Київ, р. 1903. ц. 1 р. 50 к. і 2 р.
Серед темної ночі. Повість. Вид. 2-е, р. 1910. ц. 75 к.
Під тихими вербами. Повість. Вид. 2-е, р. 1910. ц. 85 к.
Соняшний промінь. Повість. Київ, р. 1906. . . ц. 70 к.
На Роспутті. Повість. Київ, р. 1907. . . . . ц. 75 к.
Драми і комедії. Т. 1. Київ, р. 1909. . . . . ц. 85 к.
Драми і комедії. Т. 2. Київ, р. 1909. . . . . ц. 85 к.
Перед широким світом. Про книгу й театр на селі . . . . . ц. 1 р.
Українські народні казки, р. 1910. . . . . ц. 60 р. і 80 к.
Якої нам треба школи . . . . . ц. 4 к.
Народні вчителі і українська школа . . . . . ц. 4 к.
Тяжким шляхом (про українську пресу) . . . . . ц. 15 к.
Як жив український народ . . . . . ц. 3 к.
Оповідання з української сторони, вид. 2 в. ц. 10 к.
Іван Виговський. Його життя та діла . . . . . ц. 15 к.
Братства і просвітня справа на Україні . . . . . ц. 5 к.
Оповідання про Івана Котляревського . . . . . ц. 15 к.
Оповідання про Евгена Гребінку . . . . . ц. 3 к. і 5 к.
Оповідання про Квітку-Основ'яненку . . . . . ц. 3 к.
Про книги, як їх вигадано друкувати . . . . . ц. 10 к.
Байки. З малюнками . . . . . ц. 35 к.
Українська граматка до науки читання й писання . . . . . ц. 15 к.
Українська читанка „Рідне слово“ . . . . . ц. 70 к.

413 (2 = 124)
с 38

Видавництво ім. Бориса Грінченка.

№ 3.

Про що співають кобзарі.

2626930

(Про українські
історичні думи).

Державна ордену Трудовий
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР імені КПРС
-3-

Написав О. СИНЯВСЬКИЙ.

1912 р

До читачів.

Цю книжку написано справжнім українським правописом, найбільше годящим для нашої мови. Цим правописом друкувалися наші книжки до 1876 року, потім уже стало неможно цього, і год із 30 друковано їх іншим правописом, а тепер знову вертаємось до свого. Хто не знає, як саме читати нашим правописом, для тих подаємо такі правила:

1. Ъ зовсім не пишеться, бо його ні на що не треба; пишемо не ракъ, ладъ, а рак, лад.

2. Замісто ы пишеться и, але вимовляється це и не м'яко, а твердо; написано: риба, сини,—треба читати рыба, сыны.

3. Попереду писалося и там, де вимовляється воно м'якенько: сины, лисы, а тепер скрізь там пишеться і: сіни, ліси.

4. Попереду писалося: йив, йихати, мойи, а тепер замісто двох буков йи писатиметься одна ї, то б то так: їв, їхати, мої.

5. Буква є писатиметься там, де вона вимовляється м'якенько. Попереду писалося: мелькає, единый, а тепер: мелькає, єдиний.

6. Отакий значок ' зветься апостроф; він становиться посеред слова тоді, як передня буква не м'ягчиться, не зливається з другою, що після неї; попереду писали: п'ятакъ, вып'ю, а тепер п'ятак, вип'ю.

Про що співають кобзарі.

(ПРО ІСТОРИЧНІ ДУМИ).

„Грай же котрий на бандурі,
Бо сумно сидіти,
Що діялось на Вкраїні,
І чиї ми діти“.

З давніх-давен блукають у нас скрізь по Україні народні співці сліпці-кобзарі. Од села до села, од хати до хати шкандибають вони за своїми поводатарями увесь гіркий вік свій з кобзою чи бандурою, тією вірною дружиною своєю, за плечима. Тільки на ярмарку чи на базарі зупиняються вони довше, поки є для кого грати та співати, а поросходились люде, почвалали бідолахи далі. Де люде, туди й кобзарь, а де кобзарь, там і люде. А коли грає він та співа, мов застигли, нерухомо стоять круг нього слухачі усякого віку—старі, схилившись на довгі ціпки свої, замислені дівчата, а діти аж роти пороззявляли та слухають. Усіх зачарувала журна дума кобзаря.

І ллється тая пісня-дума з уст сліпця, здається, без кінця-краю і розповідає людям про щось рідне, хоч і далеке, незнайоме. Нікому з слухачів і на думку не спаде, що се якась казка, а проте ледве чи й столітній дід який

знає, про що саме говориться в думі тій. Та чи з'уміє пояснити й сам кобзарь ті думи, що співа, бо вже багато років минуло з того часу, як складено їх, і люде забули потроху про ті події та люде, про яких вони оповідають. Правда, є думи й зрозумілі кожному, як от ті, що співають лірники (що грають на релі), але наша річ не про сі, здебільшого божественні, лірницькі думи. Ми говоримо про історичні кобзарські думи, себ-то такі, що розказують нам про минуле життя прадідів наших, що й досі виспівують славні події та карають словом колишніх гнобителів народніх. Складено сі думи за часів найтяжчого життя на Україні, коли вороги страшенно шарпали її, накладаючи тяжке ярмо неволі та гніту на вільний тоді народ український. І от найзавзятійші борці за волю рідного краю або ті, що найдужче постраждали од тих ворогів і вславились так, що про них складено було пісні оті—думи, що й до нині лунають у нас, хоча й далеко не так голосно, як то було колись. Колись і не треба було розказувати в книжці, про що співають ті кобзарі, бо тоді й мала дитина знала, що то за татари, або ляхи, і всякий чув про славних оборонців покривдженого народу, як от про Хмельницького, або-що. Але давно вже минули ті часи, втихомирилось трохи на Україні, і люде потроху забули своїх славних лицарів, а думи про них завмірають з кожним роком. Проте ж усяка людина цікавиться старовиною рідного краю, отим „що діялось на Україні, і чий ми діти“, як каже одна пісня. Звісно, освічена людина довідується про те з книг, се-

лянин же тільки й знає про минуле, що од старих людей чув, тоб-то про те, що діялось років сто тому, а про давніше хоч розказують, та часто завсім неправдиві речі.

Думи ж кобзарські розповідають нам про такі старі часи, про які ніякий дід не розкаже, бо вони сягають того, що було двісті, триста і більше літ тому назад. Як і в усякій пісні, слова у думі не змінялися майже ніяк, і тому усе те, про що говориться в думках, то суша правда-бувальщина. Складались думи, відома річ, не про аби яких людей і не про дрібниці якісь, а про щось достойне того, щоб люде знали про нього. Отже, думи переказують нам такі події й нагадують про таких прадідів наших, про яких слід знати усім нам. Послухаймо ж, про що говориться в тих думках.

* * *

Споконвіку народ наш український не мав спокою від сусідів своїх. Найраніш зазнав він лиха од усяких племен, що йшли зі Сходу (з Сібіру), як от хозари, печеніги, половці. Як буруни, котились один за 'дним сі напівдикі народи з Азії на Захід і дуже давались у знакі тим, хто траплявся їм на дорозі, бо не тільки добро усе пропадало від тих кочовників, а й людям важко було втекти од стріл або полону ворожого. А вже нікому не припадало стілько лиха від того, як прадідам нашим, бо жили вони, що той горох при дорозі: хто не схоче хіба, не вскубне. Україна бачте, була тоді мов на межі і з заходу жили народи осілі, як і українці, от як німці, поляки, зі сходу ж кочували, то б то переходили з місця на місце, різні азіяти, що

більш жили війною та грабіжами і тому усе насувались на захід, де можна було б пожитись. І українцям раз-у-раз доводилось боронитись, витрачати багато сил та людей на ту боротьбу, тоді, як вищезгадані західні сусіди (німці, поляки то-що) спокійніше розвивалися, багатіли під захистом України. Найпізніше прийшли з Азії монголи або татари (в тринадцятому столітті, або 700 літ тому). Орда ся так погромила нашу Україну, що, здавалося, вона вже ніколи не вичуняє, що се кінець їй. Але після погрому татари повернулись туди, відкіля прийшли і хоча й тяжку дань наложили на недобитий люд, та не втручались в його життя і оцим дали змогу вижити йому. Але згодом Орда, що осіла була на гирлі річки Волги, роспалась, і частина татар оселилась у Криму (Кримська Орда). Таким чином ся Орда зробилась тепер сусідкою України, бо меж ними лежала хоч і широченька, але зовсім безлюдна смуга степу (теперішня херсонщина, катеринославщина). Оттепер наступила для України така тяжка доба, якої вона не знала ще, особливо, коли Орда ся попала під зверхність дуже могутньої тоді Туреччини. Більш як на століття Крим зробився для нашого народу мов би п'явкою, що безупинно висисає кров: так безупинно вилловлювали ті татари наш народ, несподівано набігаючи на села та городи українські, тисячами гнали невольників до себе, і Крим зробився тоді найбільшим у світі невольницьким ринком,*) бо всюди постачав ра-

*) невольницький ринок—то був базар, де продавали й купували рабів-невольників.

бів. Правда, ловили татари й інших людей, як от поляків, москалів, та тільки більш над українців не було нікого, бо й ближче до Криму не було нікого.

Ось як малює нам пісня перший напад кримців:

„Зажурилась Україна, що нігде про-
жити,—
Витоптала Орда кіньми маленькі діти.
Ой маленьких витоптала, великих за-
брала,
Назад руки постягала, під хана по-
гнала“.

З цих часів починається й козаччина. „Козак“ слово татарське і значить „розбишак“. Спочатку козаками називали наші люде тих смілих хлопців, які пускались у степи, аби здибати де татарина, або табун коней, чи іншу яку поживу. Одно слово, вони грабували усякими способами сусідів, найбільш отих азятів. Де далі число тих грабіжників-козаків усе зростає, потроху вони злучаються в один кіш, і з розбишаків помалу-малу роблються славними оборонцями України. Так склалось військо запорізьке з тією славнозвісною Січчу, тоб-то козацькою кріпостою, що стояла на дніпровому острові, Хортиці. Ніхто нікого не силував бути козаком, проте ж серед нашого народу знаходилось дуже багато охочих іти на Запоріжжя, і козаків була сила*). На ті

*) Докладніше про козаків розказано у книжці М. Драгоманова:

„Про українських козаків, татар та турків“ ціна 8 к.

часи, коли з'явилась у сусідах у нас Кримська Орда, козаки жили вже кошем, і живо почалась завзята боротьба їх з кримцями. От про події цих часів і співають нам кобзарі. Найстаріші думи—це „невольницькі плачі“, то-б-то такі думи, які розповідajúть нам, де дівали татари поневолених людей наших, як жилось їм на чужині то-що.

Як уже казано, татари розпродували невольників по всіх усядах, і не мала частина їх попадала у Туреччину. Найбільшого лиха зазнавали вони на тих турецьких „каторгах“, то-б-то великих кораблях („каторга“ слово турецьке і значить корабель чи судно). Там їх сковували до купи і приковували до лав.

Ото вони повинні були гребти під турецькими нагаями. На кожній каторзі було до ста п'ятидесяти гребців – невольників. Не диво, що ще й тепер тяжку працю звемо каторжною, а найвищу кару—каторжними роботами. Особливо люті до невольників були всякі перевертні, тоб-то ті, що сами колись попали були в неволю до турків, а потім зріклись своєї віри, потурчилились. За те турки їх жалували, а коли ті перевертні були ще й жорстокими катами до своїх земляків, так їх роблено начальниками. У думках вони й зветься „недовірками християнськими“ бо були вони з наших, з християн. Також мучили полонян і турецькі салдати—яничари, це ті з християн, що ще дітьми попали в неволю до турків і потурчилились так, що й не знали вже, що вони сами з християн. Та ось краще сама дума розкаже про життя—буття невольників.

Даруй, Боже, милости вашій,
І всьому війську запорізькому
На многая літа!

Звісно, иноді щастило де-кому і втекти з тієї неволі, та дуже тяжко було добратись до рідної країни через глухі степи. З Криму на Україну хоч і вів шлях, що звався Муравським, але ж на йому спіткаеш хіба турчина чи татарина, то й знов попадеш у неволю. І треба було тікати манівцями та терпіти безхліб'я та безвіддя за довгу путь, особливо коли тікати доводилось пішки. Ось що розказує про втечу таку прегарна дума „Про трьох братів азовських:“

„Ой то не пили пилили

Не тумани уставали,—

Як із землі турецької,

Да з віри бусурменської

Із города із Азова*) з тяжкої неволі

Три братіки втікали:

Два кінних, третій піший пішениця

Як би той чужий чужениця,

За кінними біжить-підбігає

На сире коріння, на біле каміння

Ніжки свої козацькії посікає, кров'ю

сліди заливає,

До кінних братів добігає

За стремена хватає,

Словами промовляє:

Станьте ви, браття, коней попасіте,

мене підождіте,

З собою візьміте, до городів християн-

ських хоч мало підвезіте.

*) Азов—город на Азовськiм морі; тоді був турецьким.

Нехай же я буду знати
 Куди в городи християнські
 До отця, до матері, до роду утікати!!
 І ті брати теє зачували,
 Словами промовляли:
 „Ой, братіку наш менший, милий,
 Як голубонько сивий!
 Ой та ми сами не втечемо
 Ні тебе не ввеземо:
 Бо із города Азова буде погоня вставати
 Тебе, пішого, по тернах та в байраках
 минати,
 А нас, кінних, буде доганяти,
 Стріляти—рубати,
 Або живих у полон завертати
 А як жив-здоров будеш
 Сам у землю християнську прибудеш!“
 І теє промовляли, відтіль побігали
 А менший брат, піша пішениця,
 За кінними братами уганяє,
 Коні за стремена хватас
 Слізьми обливає:
 „Братіки мої рідненькі,
 Голубоньки сивенькі!
 Коли ж мене, браття, не хочете ждати,
 Хоч одно ж ви милосердя майте:
 Назад коней завертайте,
 Із піхов*) шаблі виймайте,
 Мені з пліч голову здіймайте.
 Тіло моє порубайте,
 В чистім полі поховайте,
 Звіру та птиці на поталу не дайте!“
 І ті брати теє зачували

---

*) піхви—футляр для шаблі.

Словами промовляли:

„Братіку милий,
Голубоньку сивий!
Що ти кажеш?

Мов наше серце ножем пробиваєш!
Що наші мечі на тебе не здіймуться,
На дванадцять частей розлетяться,
І наша душа гріхів до віку не відкупиться
Сього брата, ізроду нігде не чували
Щоб рідною кров'ю шаблі обмивали
Або гострим списом опрошення
брали.“

„Коли ж не хочете, браття, мене рубати,
То прошу вас, браття, як будете до
байраків прибувати,
Тернові віти в запілля рубайте
Мені признаку покидайте!“

То вже два козаки в байраки виїждає
Середульший брат милосердя має:
Верховіття у тернів стенає,
Меншому брату приміту покидає.
Оттоді ж то до Савур-могили*) добігали,
На Савур-могілі три дні, при ночі спочивали.
Свого найменшого брата, пішу пішеницю,
піджидали.

II

А менший брат, піша пішениця,
До тернів, до байраків добігає
І тернове віття, верхи у руки бере-хапає,
До серця козацького прикладає,
Слізьми обливає:

---

*) Савур-могила була десь біля річки Самарки, що тече у Дніпро.

„Сюди мої два брати кінні пробігали,
 Тернове віття, верхи стинали
 І мені, найменшому брату, пішій піше-
 ниці,

На признаку покидали“.
 Теє промовляє,
 Відтіля побігає
 Із байраків, од Міуса*) вибігає.
 Нема ні тернів, ні байраків
 Ніяких признаков,
 І тільки поле лиліє,
 На йому трава зеленіє.

III

То став же брат старший та середуль-
 ший на полівку избігати,
 На степи високі, на великі дороги росхі-
 днії.

Не стало тернів та байраків рубати,
 Меншому брату прикмету покидати;
 То став же брат середульший до стар-
 шого промовляти:
 „Нум, брате, із себе зелені жупани ски-
 дати,
 Червону та жовту китайку видирати,
 Пішому брату меншому прикмету поки-
 дати.

Нехай він, бідний, знає, куди за нами,
 кінними, тікати“.

То став же брат старший згорда словами
 промовляти:

„Чи подобенство, брате, щоб я своє
 добро турецьке на шматки драв,

---

*) Міуса річка з лівого боку Дніпра, тече в Азовське море.

Брату меншому на признаку давав?
 Як він жив-здоров буде,
 Так сам у землі християнські, без наших
 признаків усяких прибуде".
 То брат середульший милосердя має,
 Із свого жупана червону та жовту китай-
 ку видирає,
 По шляху стеле-покладає,
 Меншому брату прикмету зоставляє.

IV

То як став пішоходець із тернів ви-
 ходити,
 Став червону китайку находити:
 У руки хватає, дрібними сльозами об-
 ливає.
 „Не дурно, промовляє, червона китайка
 по шляху валяє:
 Мабуть моїх братів на світі немає!..
 Мабуть за ними з города Азова погоня
 вставала,
 Мене в тернах на спочиві минала,
 Братів моїх доганяла, стреляла, рубала!
 Коли б я міг знати,
 Чи моїх братів постріляно,
 Чи їх порубано,
 Чи їх живцем у руки забрано,
 Ей, то пішов би я по тернах, по байраках
 блукати,
 Тіла козацького молодецького шу-
 кати,
 Да тіло козацьке молодецьке у чи-
 стім полі поховати.
 Звіру-птиці на поталу не подати".
 На шлях Муравський вибігає

тільки своїх братів рідних трошки сліди
забачає.

Та побило ж меншого брата в полі
три недолі:

Що одно—безвіддя, друге—безхліб'є

Трете—буйний вітер в полі повіває,

Бідного козака з ніг валяє...

До Савур-могили прибуває,

На Савур-могилу зіхожає,

Там собі безпечно дев'ятого дня спочи-
вок має,

Дев'ятого дня із неба води-погоди вижи-
дає.

Мало-немного спочивав,

Аж ось до його вівці-сіроманці нахож-
дали,

Орли-чорнокрильці налітали,

В головках сідали,—

Хотіли заздалегodi живота темний похо-
рон одправляти.

Тоді він їх забачає,

Словами промовляє:

„Вовці-сіроманці, орли-чорнокрильці,

Гості мої милі!

Хоть мало-немного підождіте,

Поки козацька душа з тілом розлу-
читься

Тоді будете мені з лоба чорні очі висми-
кати,

Біле тіло коло жовтої кості оббірати,

Попід зеленими яворами ховати

І комишами вкривати“.

Мало-немного спочивав...

От, руками не візьме, ногами не пійде

І ясно очима на небо не згляне...

На небо позирає, тяжко зітхає:

Голово моя козацька,

Голово моя молодецька!

Бувала ти у землях турецьких

У вірах бусурменських,

А тепер припало на безвідді, на без-
хліб'ї погибати.

Дев'ятий день хліба в устах не маю,

На безвідді, на безхліб'ї погибаю!“

Тут теє промовляв, і не чорна хмара
налітала,

Не буйні вітри війнули,

Як душа козацька молодецька з тілом
розлучалась.

Тоді вовці-сіроманці находжали,

Біле тіло козацькеє жваковали*),

І орли чорнокрильці налітали,

В головках сідали,

На чорні кучері наступали,

Із-під лоба очі висмикали;

Тоді ще й дрібна птиця налітала

Коло жовтої кості тіло обібрала.

Ще й зозулі налітали, у головках сідали,

Як рідні сестри кували

Ще й вовки сіромани находжали,

Жовту кість по балках, по тернах роз-
ношали,

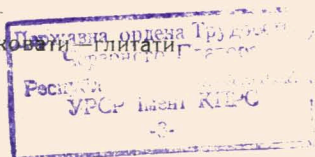
По-під зеленими яворами ховали,

І комишами вкривали,

Жалібненько квилили-проквильяли:

То ж вони козацький похорон одправ-
ляли.

*) жваковати — глітати

0869792

V

А ще стали два старші брати до річки
 Самарки прибігати,
 Стала їх темна нічка обіймати;
 Став брт старший до середульшого про-
 мовляти:

„Станьмо, братіку, тута коні попасімо:
 Тут могили великі,
 Трава хороша, і вода погожа;
 Станьмо тутечки, підождімо,
 Поки сонце обігріє:

Чи не прибуде ік нам наш піший-піхо-
 тинець;

Тоді на його велике усердіє маю,
 Усю добич скидаю,

Його, пішого, міждо коні хватаю“.

„Було б тоді, брате, як я казав хватати!
 Тепер дев'ятий день минув,
 Як хліб-сіль їв, воду пив,
 Досі й на світі немає“.

Тоді вони коней пустопаш попускали,
 Кульбаки*) під себе послали,
 Ружжа по комишах поховали,
 Безпечно спать полягали,
 Світової зорі дожидали.

Став Божий світ світати,

Стали вони на коні сідати,

Через річку Самарку у християнські землі
 утікати,—

Став брат старший до середульшого
 промовляти:

„Як ми будем, братіку, до отця до матки
 прибувати,

*) Кульбака — сідло кінське.

Полягла двох братів голова више річки
Самарки,

Третя у Савур-могили.
А слава не вмере, не поляже
Од нині до віка.
А вам на многая літа!

Не знати, хто саме оті брати—невольники і коли жили вони, певно тільки, що така подія могла бути літ за триста з гаком тому назад.

Як казано вже, козаки згуртувались в один кіш після того, як з'явилась у сусідах Кримська Орда, і були оборонцями України від того лютого ворога. Тому то й не диво, що козаки найчастіше попадали у неволю тай найгірше було їм там, бо татари та турки ненавиділи їх за їх завзятість і завдавали їм у неволі найбільшого лиха. І своїми стражданнями за рідний край зажили козаки собі великої слави, і далі в думках говориться вже тільки про козаків та про їх славних отаманів: про те, що робили вони у неволі, як дошкуляли їм усякі перевертні („потурнаки“), про те, яких способів уживали козаки, аби втекти до своєї країни. Ось що розкажує ще одна думка про тих невольників:

I

„Ой із города із Трапезонта*) виступала
галера**)

Трьома цвітами процвітана, мальована.
Ой первим цвітом процвітана —

*) Трапезонт—турецьке місто.

***) галера—судно, корабель.

Златосиніми киндяками*) побивана;
 А другим цвітом процвітана —
 Гарматами**) арештована;
 Третім цвітом процвітана—
 Турецькою білою габою***) покрівена.
 То на тій галері Алкан-баша,
 Трапезонськеє княжа гуляє,
 Ізбраного люду собі має:
 Сімсот турків, яничар чотиріста,
 Та бідного невольника півчвартаста****)
 Без старшини військової.
 Первий старший меж ними пробуває
 Кішка Самійло, гетьман запорозький;
 Другий — Марко Рудий,
 Суддя військовий;
 Третій — Мусій Грач,
 Військовий трубач;
 Четвертий-лях-потурнак,
 Ключник галерський,
 Сотник переяславський
 Недовірок християнський,
 Що був тридцять літ у неволі,
 Двадцять чотирі, як став на волі,
 Потурчився, побусурменився,
 Для панства великого,
 Для лакомства нещасного.

II

В тій галері од пристані далеко від-
 пускали

*) киндяк — матерія.

**) гармата — пушка.

***) габа — полотно.

****) півчвартаста — триста п'ятьдесят.

Чорним морем далеко гуляли,
Проти Кефи-города приставали,
Там собі великий та довгий опочинок
мали.

То представиться Алкану-башаті,
Трапезонському княжаті, молодому па-
няті.

Сон дивен, барзо дивен на прочудо.

То Алкан-баша

Трапезонськеє княжа.

На турків-яничар на бідних невольників
покликає.

„Турки, каже, турки яничари,

І ви, біднії невольники!

Которий би міг турчин-яничар сей сон
одгадати,

Міг би йому три гради турецькії даро-
вати:

А которий би міг бідний невольник од-
гадати,

Міг би йому листи визволені писати,

Щоб не міг ніхто нігде зачіпати“.

Сеє турки зачували, нічого не сказали;

Бідні невольники, хоч добре знали,

Собі промовчали.

Тільки обізветься меж турків лях-потур-
нак,

Клюшник галерський

Сотник переяславський,

Недовірок християнський:

„Як же, каже, Алкане-башо, твій сон
одгадати,

Що ти не хочеш нам повідати?“

„Такий мені, небожата, сон приснився.

Бодай ніколи не явився!

Видиться: моя галера цвіткована, маль-
 ована,
 Стала вся обідрана, на пожар іспускана;
 Видиться: мої турки-яничари
 Стали всі в пень порубані;
 А видиться: мої бідні невольники,
 Которі були у неволі,
 То всі стали по волі;
 Видиться: мене гетьман Кішка
 На три части ростяв,
 У Чорнеє море пометав“.

То скоро теє лях-потурнак зачував,
 К йому словами промовляв:
 „Алкане-башо, трапезонський княжату,
 Молодий паняту!
 Сей тобі сон не буде ні трохи зачіпати;
 Скажи мені получче бідного невольника
 доглядати,
 З ряду до ряду сажати,
 По два, по три старії кайдани і новії
 ісправляти,
 На руки, на ноги надівати;
 Червоної таволги по два дубці брати,
 По шиях затинати,
 Кров християнськую на землю пролива-
 ти!“

III

Скоро то сеє зачували,
 Од пристані галеру далеко відпустили,
 До города до Козлова,
 До дівки санджаківни*) на зальоти по-
 спішали.

*) санджак—турецький губернатор.

То до города Козлова прибували,—
 Дівка санджаківна на зустрічу вихожає,
 Алкана-башу в город Козлов зо всім
 військом затає.

Алкана-башу за білу руку брала,
 У світлиці — кам'яниці зазивала,
 За білу скам'ю сажала,
 Дорогими напитками напувала,
 А військо серед ринку сажала.
 То Алкан-баша,
 Трапезонськеє княжа,
 Не барзо дорогії напитки уживає,
 Як до галери двох турчинів на під-
 слухи посилає:
 Щоб не міг лях-потурнак Кішки Самійла
 одмикати,
 Упóруч себе сажати.

IV.

То скоро ся тиї два турчини до галери
 прибували.
 То Кішка Самійло, гетьман запорозь-
 кий
 Словами промовляє:
 „Ой ляше-потурначе, брате старесенький!
 Колись і ти був у такій неволі, як ми
 тепера:

Добро нам учини,
 Хоч нас, старшину відімкни;
 Хай би і ми у городі побували,
 Панське весілля добре знали“.
 Каже лях-потурнак:
 Ой Кішко Самійлу, гетьмане запорозький,
 Батьку козацький!
 Добро ти вчини:

Безпечно гуляй!
 Доброго і вірного кляшника маєш:
 Кішку Самійла в шоку затинає,
 В турецьку віру ввертає“
 То Алкан-баша
 Трапезонськеє княжа
 Великую радість мало,
 Пополам дорогі напитки розділяло:
 Половину на галеру одсилало,
 Половину з дівкою санджаківною
 уживало.

VI

Став лях-потурнак дорогії напитки пити-
 підпивати,
 Стали умисли козацьку голову кляшника
 розбивати:
 „Господи! єсть у мене що іспити і іско-
 дити,
 Тільки ні с ким об вірі християнській
 поговорити“...
 До Кішки Самійла прибуває,
 Поруч себе сажає,
 Дорогого напитка метає,
 По два по три кубки в руки наливає.
 То Кішка Самійло по два, по три кубки
 в руки брав,
 То в рукава, то в пазуху, скрізь хусту
 третю додолу пускав.
 Лях-потурнак по єдиному випивав,
 То так напився,
 Що з ніг звалився.

VII

То Кішка Самійло та й угадав:

Ляха-потурнака до ліжка вмiсто дитини
спати клав;
Сам вісімдесят чотирі ключі с під
голів виймав,
На п'яти чоловік по ключу давав.
„Козаки панове! добре дбайте:
Один другого одмикайте,
Кайдани із рук із ніг не скидайте,
Полуночної години дожидайте“.
Тоді козаки один друго одмикали,
Кайдани із рук із ніг не скидали,
Полуночної години дожидали.
А Кішка Самійло чогось догадав,
За бідного невольника ланцюгами втрое
себе прийняв,
Полуночної години дожидав.

VIII

Стала полуночная година наступати,
Став Алкан-баша з військом до галери
прибувати.
То до галери прибував,
Словами промовляв:
„Ви, турки яничари, помаленьку ячіте,
Мойого вірного ключника не збудіте;
Сами ж добре поміж рядами проходите,
Всякого чоловіка осмотряйте,
Бо тепера він підгуляв,
Щоб кому пільги не дав“.
То турки-яничари свічи у руки брали,
Поміж рядів проходили,
Всякого чоловіка осмотряли...
Бог поміг: за замок руками не приймали!

„Алкане-башо, безпечно почивай:
 Доброго і вірного ключника маєш:
 Він бідного невольника з ряду до
 ряду посажав,
 По три, по два, старії кайдани посправ-
 ляв;
 А Кішку Самійла ланцюгами утрое при-
 йняв“.

Тоді турки-яничари у галеру вхожали,
 Безпечно спати лягали,
 А которії хмельні бували, на сон зне-
 могли,
 Коло пристані Козловської спати по-
 лягали.

IX

Тоді Кішка Самійло полуночної години
 дождав,
 Сам між козаків устав,
 Кайдани із рук, із ног у Чорнеє море
 пороняв;
 У галеру вхожає, козаків пробужає,
 Шаблі булатнії на вибір вибірає,
 До козаків промовляє:
 „Ви, панове молодці, кайданами не сту-
 чіте,
 Ясини*) не вчиніте,
 Нікоторого турчина в галері не збудіте!..
 То козаки добре зачували:
 Сами з себе кайдани скидали,
 У Чорне море метали,
 Ясини не вчинили,
 Ні одного турчина в галері не збудили.

* ясина—тривога, буча.

Тоді Кішка Самійло до козаків промовляє:
„Ви Козаки молодці, добре, браття,
дбайте:

Од города Козлова забігайте,
Турки-яничар у пень рубайте,
Которих живцем у Чорнеє море метайте!“
Тоді козаки од города Козлова забігали,
Турків-яничар у пень рубали,
Которих живцем у Чорнеє море метали.
А Кішка Самійло Алкана-башу із ліжка
взяв,

На три части ростяв,
У Чорнеє море пометав,
До козаків промовляв:
„Панове молодці! добре дбайте:
Всіх у Чорнеє море метайте,
Тільки ляха-потурнака не рубайте,—
Міждо військом для порядку, за яризу*)
військового, зоставляйте“.

Тоді козаки добре дбали:
Всіх турків у Чорнеє море пометали,
Тільки ляха-потурнака не зрубали,—
Міждо військом для порядку, за яризу
військового, зоставляли.
Тоді галеру од пристані одпускали,
Сами Чорним морем далеко гуляли

X

Та ще у неділю, барзо рано пораненьку,
Не сива зозуля закувала,
Як дівка санджаківна коло пристані по-
хожала,

*) яриза—попихач.

Та білі руки ламала, словами промов-
ляла:
„Алкане-башо, трапезонськеє княжату!
На що ти на мене такеє великеє пе-
ресердя маєш,
Що од мене сьогодні барзо рано
виїждаєш?

XI

А ще у неділеньку,
У полуденну годиноньку,
Лях-потурнак од сна пробуждає,
По галері поглядає, що ні єдиного тур-
чина на галері немає.

Тоді лях-потурнак із ліжка вставає,
До Кішки Самійла прибуває, у ноги впа-
дає:

„Ой, Кішко Самійлу, гетьмане запо-
розький

Батьку козацький!

Не будь же ти на мене
Як я був на останці мого віку до тебе!
Бог тобі допоміг неприятеля побідити,
Та не вмітимеш у землю християнську
входити!

Добре ти вчини:

Половину козаків у окуви до опачин^{*)}
посади,

А половину у турецькеє дорогеє плат-
тя наряди'

Бо ще будемо од города Козлова до
Цареграда^{**)} гуляти,

*) опачина—велике весло на старовинних суд-
нах або галерах.

**) Царьгород—турецька столиця.

Будуть із города Цареграда дванадцять
галер вибігати,
Будуть Алкана-башу з дівкою санд-
жаківною

По зальотах поздоровляти;
То як будеш одвіт давати?..“

Як лях-потурнак научив,
Так Кішка Самійло, гетьман запорозький,
учинив:
Половину козаків до опачин у окови
посадив,
А половину у турецькеє дорогєє плаття
нарядив.

XII

Стали од города Козлова до города
Цареграда гуляти,
Стали із Цареграда дванадцять галер
вибігати

І галеру із гармат торкати,
Стали Алкана-башу з дівкою санджа-
ківною

По зальотах поздоровляти
То лях-потурнак чогось догадав:

Сам на чердак*) виступав,
Турецьким біленьким завивалом ма-
хав:

Раз то мовить по-грецьки

Удруге по-турецьки,

Каже: „ви, турки-яничари, помаленьку,
браття, ячіте,

Од галери одверніте:

Бо тепера він підгуляв, на упокії почи-
ває,

---

*) чердак—верхня частина судна, „палуба“.

На похмілля знемогає,
 До вас не встане, голови не зведе.
 Казав: як буду назад гуляти,
 То не буду вашої милости по вік забувати“.
 Тоді турки-яничари од галери одвертали,
 До города Цареграда убігали,
 Із дванадцяти штук гармат гримали,
 Ясу*) воздавали.
 Тоді козаки собі добре дбали:
 Сім штук гармат собі арештовали
 Ясу воздавали,
 На лиман ріку іспадали,
 К Дніпру—Славуті низенько уклоняли:
 „Хвалім тя, Господи, і благодарим!
 Були п'ятдесят чотирі годи у неволі,
 А тепера чи не дасть нам Бог хоть час
 по волі!“
 А у Тендрові острові Семен Скалозуб
 З військом на заставі стояв**)
 Та на тую галеру поглядав,
 До козаків словами промовляв.
 „Козаки, панове молодці! що сая галера
 блудить,

Чи світом нудить?
 Чи много люду козацького має,
 Чи за великою здобиччу ганяє?
 То ви добре дбайте:
 По дві штук гармат набивайте,
 Тую галеру з грізної гармати привітайте,

*) яса—почесне прощання або привітання.

**) Острів Тендра лежить перед гирлом Дніпра на Чорнім морі. По біля нього раз-у-раз стояли козацькі байдаки, доглядаючи, щоб не ввійшли турки у гирло Дніпра. Семен Скалозуб, козацький кошовий—і стояв на такій сторожі.

Гостинця їй дайте“.
Тоді козаки теє зачували,
До його промовляли:

„Семене Скалозубе‘ гетьмане запорозь-
кий,

Батьку козацький!
Десь ти сам боїшся
І нас козаків страшишся:
Єсть сям галера не блудить,
Ні світлом нудить,

Ні много люду козацького має,
Ні за великою здобиччу ганяє:
Се, може, є давній, бідний невольник із
неволі утікає“...

То Семен Скалозуб теє зачуває,
До козаків промовляє:

„А ви таки віри не доймайте,
Хоч по дві гармати набивайте,

Тую галеру із грізної гармати привітайте,
Гостинця їй дайте.

Як турки-яничари, то у пень рубайте,
А як бідний невольник, то помочі дай-
те!“

XIII

Тоді козаки, як діти, не гаразд починали:
По дві штуки гармат набивали,
Тую галеру із грізної гармати привітали,
Три дошки у судні вибивали,
Води Дніпрової напускали...

Тоді Кішка Самійло, гетьман запорозь-
кий,

Чогось догадав,
Сам на чердак виступав;

Червонії, хрещатії, давнії корогви із
кишені виймав,

Роспустив,
До води похилив,
Сам низенько уклонив:
„Козаки, панове молодці! сая галера не
блудить,

Ні світом нудить.
Ні много люду козацького має,
Ні за великою здобиччу ганяє:
Се єсть давній бідний невольник,
Кішка Самійло, із неволі утікає.
Були п'ятьдесят чотирі годи у неволі,
Тепер чи не дасть Бог хоч час по
волі!“

Тоді козаки у каюки скакали,
Тую галеру за мальовані облавки*)
брали.

Та на пристань стягали,
Од дуба до дуба
На Семена Скалозуба
Пайовали.

IVX

Тоді: златосинії киндяки—на козаки,
Златоглави**)—на отамани,
Турецькую білую габу—на козаки на
біляки***);

А галеру на пожар спускали.
А срібло-злото на три части пайо-
вали:

*) облавок—вінця судна.

**) златоглав—матерія, вишита або виткана з о-
лотом.

***) біляк—рядовий козак.

Первую часть брали, на церкви накла-
дали:

На святого Межигорського Спаса,
На Трехтемировський монастирь,
На святую Січовую Покрову давали,
Которі давнім козацьким скарбом будо-
вали,

Щоб за їх вставаючи й лягаючи,
Милосердного Бога благали;
А другу часть поміж собою пайовали;
А третью часть брали,
Очеретами сідали,
Пили та гуляли,
Із семип'ядних пищалей гримали;
Кішку Самійла поздоровляли:
„Здоров,—кажуть,—здоров, Кішко Самій-
лу,

Гетьмане запорозький!
Не загинув еси у неволі,
Не загинеш із нами, козаками, по
волі!

Правда, панове, полягла
Кішки Самійла голова
В Київо-Каневі монастирі...
Слава не вмере, не поляже!
Буде слава славна
Поміж козаками,
Поміж друззями,
Поміж лицарями,
Поміж добрими молодцями.

Попадали у неволю і жінки, які зуться
у думах „бранками“, тоб-то полонянками. Та-
тари та турки дуже дорожили вкраїнськими
жінками-полонянками, особливо вродливими

і залюбки брали їх собі за жінок, або продавали іншим. Коли ж ті жінки та ще кидали свою віру і турчилились, то часто робились важними паніями і навіть султаншами*). От у одній думі і розказується про таку бранку, котра зветься „попівною Богуславкою“: очевидно була вона попівна з города Богуслава, що на Київщині.

Попавши у полон, зробилась вона жінкою якогось вельможного турчина. Але ж, потурчившись, не зробилась лютим ворогом для своїх земляків-невольників, як отой „недовірок християнський“ або „лях потурнак“. Вона визволяє козаків з неволі, хоча й не тікає з ними до своєї країни, бо мовляв, вона „потурчилась, побусурменилась, для роскоші турецької для лакомства нещасного“. Ось вона, тая дума:

I

Що на Чорному морі,
На камені біленькому,
Там стояла темниця кам'яниця.
Що у тій то темниці пробувало сімсот
козаків,
Бідних невольників.
То вже тридцять літ у неволі пробувають,
Божого світу, сонця праведного в вічі
собі не видають.

II

То до їх дівка бранка,
Маруся, попівна Богуславка,
Приходить,
Словами промовляє:
„Гей козаки, ви, бідні невольники!

*) Султанша — жінка турецького царя.

Угадайте, що в нашій землі християнській за день тепера? "

Що тоді бідні невольники зачували,

Дівку бранку,

Марусю, попівну Богуславку

По річах пізнавали,

Словами промовляли:

„Гей, дівко бранко, Марусю, попівно

Богуславко!

Почім ми можем знати,

Що в нашій землі християнській за день тепера?

Що тридцять літ у неволі пробуваєм,
Божого світу, сонця праведного у вічі
собі не видаєм.

То ми не можем знати,

Що в нашій землі християнській за день тепера?

Що тридцять літ у неволи пробуваєм,
Божого світу, сонця праведного у вічі
собі не видаєм.

То ми не можем знати,

Що в нашій землі християнській за день тепера“.

Тоді дівка бранка.

Маруся, попівна Богуславка,

Теє зачуває,

До козаків словами промовляє:

„Ой козаки,

Ви бідні невольники!

Що сьогодні у нашій землі християнській
Великодняя субота,

А завтра святий празник, роковий день
Велик-день“.

III.

То тоді ті козаки теє зачували.
 Білим лицем до сирої землі при-
 падали,

Дівку бранку,
 Марусю, попівну Богуславку,
 Кляли—проклинали:
 „Та бодай ти, дівко бранко,
 Марусю, попівно Богуславко,
 Щастя й долі собі не мала,
 Як ти нам святий празник, роковий день
 Велик-день сказала“.

IV.

То тоді дівка бранка,
 Маруся, попівна Богуславка,
 Теє зачувала,
 Словами промовляла:
 „Ой козаки,
 Ви біднії невольники!
 Та не лайте мене, не проклинайте:
 Бо як буде наш пан турецький до ме-
 четі*) від'їжджати,
 То буде мені, дівці бранці,
 Марусі, попівні Богуславці,
 На руки ключі віддавати:
 То буду я до темниці прихождати,
 Темницю відмикати,
 Вас всіх, бідних невольників, на волю
 випускати“.

V.

То на святий празник, роковий день
 Велик-день

*) Мечеть—турецька церква.

Став пан турецький до мечеті від'їжд-
жати,

Став дівці бранці,
Марусі, попівні Богуславці,
На руки ключі віддавати.
Тоді дівка бранка,
Маруся, попівна Богуславка,
Добре дбає,

До темниці приходить
Темницю відмикає,
Всіх козаків, бідних невольників,
На волю випускає
І словами промовляє:

„Ой козаки,
Ви, біднії невольники!
Кажу я вам, добре дбайте,
В городи християнські утікайте;

Тільки прошу я вас, одного города Бо-
гуслава не минайте.

Моєму батьку и матері знати давайте:
Та нехай мій батько добре дбає,
Грунтів, великих маєтків нехай не
збуває,

Великих скарбів не збирає.
Та нехай мене, дівки бранки,
Марусі попівни Богуславки,
З неволі не викупляє.

Бо вже я потурчилась, побусурменилась,
Для роскоші турецької,
Для лакомства нещасного!“

VI.

Ой визволи, Боже, нас всіх, бідних не-
вольників,

З тяжкої неволі.

З віри бусурменської,
На ясні зорі,
На тихі води,
У край веселий,
У мир хрещений!

Завзято боронили козаки свою неньку— Україну від татар та турків, не жаліючи поливали її своєю кровію та городили своїми кістками, багато згинуло їх у тяжкій неволі по турецьких каторгах то-що: Та не встигла ще Україна врятуватись од свого сусіда—ворога, як насувається на неї другий, ще ближчий іще лютіший. А треба сказати, що за тих часів народ український був під Польшею от як тепер під Москвою. Польща тоді була хоч і могутня держава, та дуже була заклопотана своїми справами і не втручалась в життя України. Тому то самотужки доводилось Україні боронитись від татар та турків, бо Польща лежить далеко далі од Криму і не зазнавала стілько лиха'д нього, як Україна. Ажось польські пани, яких у Польщі було дуже багато ще здавна, потроху перебираються на Україну, захоплюють кращі землі і помалу повертають народ український на крепаків своїх і силоміць ввертають у католицьку віру. Вкупі з шляхтою приходять і жида, які беруть у польських панів під оренду землі з усіма тими селами, які де були. Ті жида тепер зробились хазяїнами України, бо весь народ наш мусив робити на них, слухатись їх і дійшло до того, що без дозволу жида-орендатора не можна було відправити служби Божої в церкві, бо ключід неї були в нього, і він одімкне її

тільки за гроші. Така тяжка недоля спіткала
вкраїнський народ, який не тільки не знав
раніш крпацтва, а й просто панів не бачив
серед себе: усі були рівні, а хто більше пра-
цював, той краще й жив. І от оборонцями
покривженого народу виступили знов такі
козаки, бо ж у козаки тепер і йшли найпаче
оті, що найбільш терпіли од польського гніту.
Діялось се після тих подій, про які розказували
попередні думи, а саме в середині сімнадця-
того століття. Козацтво було тепер великою та
дужою силою на Україні, та й ворогів стало
більше. Раніш українець хоч і раз-у-раз спо-
дівався нападу татар, та все ж був вільний у
себе в господі, тепер же пани з жидами
запрягли народ у ярмо, здавалось, на завжде.
Та не стерпіли наші люде сього, і як тільки
почались ті утиски поляків, часто й густо зри-
вались повстання проти панів та жидів тих, били
їх, виганяли з своєї землі. Поляки, звісно, втихо-
мирювали ті повстання військом і жорстоко
карали повстанців, тоб-то тих, хто стояв за своє
право та за правду. Лиха, лиха завірюха під-
нялась буда тоді на Україні. Лехкодухі пани-
ляхи та жиди з одного боку, а з другого та-
тари дивились на український народ, як на
свою здобич, або як на свою робочу худобу.
Та тільки ні за що в світі не хотіли діди
наші скоритись тим хижакам, ласим поживи-
тись чужим добром, чужою працею. Життя
своє ладні були вони віддати, аби тільки не
втратити своєї волі. Звісно, окремими повстан-
нями важко було скинути оте панське ярмо, і
визволення пішло краще, коли за се взялись
козаки. Народ український і вважав їх за

своїх оборонців, покладаючи великі надії на них. І от 1648 року все військо запорізьке виступило проти поляків під проводом славно — звісного Богдана Хмельницького. Оттут увесь народ український повстав проти поляків та жидів, сила охочих приставало до війська Хмельницького, і почалось славне визволення України з лядської (польської) неволі. Гетьман Богдан Хмельницький зробився найславнішою людиною на всю Україну, хоча вславились і інші лицарі-козаки, як от Нечай, Перебийніс, Морозенко то-що, які й досі згадуються в наших піснях. Про отсих же козаків та про події тих часів співають нам і кобзарі: Ось що, наприклад, розповідає нам дума про жидів-рандарів (орендаторів):

Як у землі кралевській*) да добра не
було

Як жиди — рандарі
Всі шляхи козацькі заорандовали,
Що на одній милі
Да по три шинки становили.
Зводили шогли**) по високих моги-
лах.

Іще ж то жиди-рандарі у тому не пе-
рестали:
На славіній Україні всі козацькі торги
заорандовали
Да брали мито-промито***)

*) Кралевській, або королевській, тоб-то польській, до якої належала Україна.

**) Шогла — довгий дрючок; ставили їх для того, щоб видно було де шинок.

***) Мито — подать, містовé.

Од возового
По пів-золотого,
Од пішого пішениці по три денежки ми-
та брали,

Од неборака старця
Брали кури та яйця,
Да і ще питає:

„Чи нема, котик, сце цого?“

Іще ж то жиди — рандарі

У тому не перестали:

На славній Україні всі козацькі церкви
заорандовали.

Которому б то козаку або мужику дав
Бог дитину появити,

То не йди до попа благословиться,

Да пійди до жида-рандаря да полож
шостак *)

Щоб дозволив церкву одчинити,

Тую дитину охрестити.

Іще ж то которому козаку або мужику
дав Бог дитину одружити,

То не йди до попа благословиться,

Да пійди до жида — рандаря да полож
битий таляр, **)

Щоб дозволив церкву одчинити,

Тую дитину одружити.

Іще ж то жиди-рандарі

У тому не перестали:

На славній Україні всі козацькі ріки
заорандовали.

Перва на Самарі

Друга на Саксані,

Третя на Гнилій,

*) шостак — три копійки

**) таляр — монета на сімдесят п'ять копійок.

Четверта на Пробойній,
П'ята на річці Кудесці.
Гострий би то козак або мужик ісхотів ри-
би ловити,
Жінку свою з дітьми покормити,
То не йди до попа благословиться.
Да пійди до жида-рандаря да поступи
йому часть одпать.
Щоб позволив на річці риби вло-
вити,
Жінку свою з дітьми покормити.
Тоді ж то один козак мимо кабака йде,
За плечима мушкет*) несе,
Хоче на річці утя вбити,
Жінку свою з дітьми покормити.
То жид-рандарь у квартиру поглядає,
На жидівку свою стиха словами промов-
ляє:
„Ей, жидівочко ж моя Рася!
Що сей козак думає, що він у кабак не
вступить,
За денежку горілки не купить,
Мене, жида-рандаря, не перепро-
сить,
Щоб позволив йому на річці утя
вбити,
Жінку свою з дітьми покормити?“
Тоді то жид-рандарь стиха підходить,
Козака за патли хватає.
То козак на жида-рандаря скоса, як вед-
мідь, поглядає,
Іще жида-рандаря мостивим**) паном
взиває.

**) мушкет—невелика рушниця.

*) мостивий—милостивий.

„Ей жиду, каже, жиду-рандаре,
 Мостивий пане!
 Позволь мені на річці утя вбити,
 Жінку свою з дітьми покормити“.
 Тоді жид-рандарь у кабак ужожає.
 На жидівку свою стиха словами
 промовляє:
 Ей жидівко ж моя Рася!
 Будь мені тепер у Білій Церкві*) наста-
 вним равом:
 Назвав мене козак мостивим паном“.

Отакі утиски, кажу, і призвели наших дідів до повстання — визволення. Почалась Хмельнищина так. У одного з полковників українських, Барабаша, була грамота д польського короля Владислава. Ця грамота вертала козакам та селянам їх права, порушені панами, але Барабаш її приховав, бо й сам стояв за панів. Отоді Хмельницький (був він у той час військовим писарем) хитрощами дістав ту грамоту і подався з нею на Січ до Запорозького Коша. Коли січовикам прочитано було ту грамоту, вони ще дужче обурились на панів і зараз же постановили йти визволяти Україну з неволі. Отут Хмельницького обібрано за гетьмана, і з оцих часів і починається славна Хмельнищина:**)

Як із день-години
 Стинилися великі війни на Україні,

*) город на Київщині.

***) Більше про Хмельнищину можна прочитати у таких книжечках: **Комарь**. Оповідання про Б. Хмельницького ц. 8 коп., або **Куліш**. Хмельнищина ц. 15 к., або Ів. **Левицький**. З давніх часів ц. 2 к.

Оттоді ж то не могли обібраться,
 За віру християнську одностайно стати;
 Тільки обібрався Барабаш та Хмель-
 ницький,

Да Клиша Білоцерківський.

Оттоді вони од своїх рук листи писали,
 До короля Владислава посилали.

Тоді ж то король Владислав листи читає,
 Назад одсилає;

У городі Черкаському*) Барабаша
 гетьманом настановляє:

„Будь ти, Барабашу, в городі Черкась-
 кому гетьманом.

А ти, Клишо, у городі Білій Церкві*)
 полковничим,

А ти, Хмельницький, у городі Чигрині*)
 хоч писарем військовим“.

Оттоді ж то небагато Барабаш, гетьман
 молодий, гетьмановав,

Тільки півтора года.

Тоді ж то Хмельницький добре дбав,
 Кумом до себе гетьмана молодого Бара-
 баша зазивав.

А ще дорогими напнтками його вітав
 І стиха словами промовляв:

„Ей пане куме, пане Барабашу, пане
 гетьмане молодий,

Чи не могли б ми с тобою удвох коро-
 левських листів прочитати,

Козакам козацькі порядки подавати,
 За віру християнську одностайно

стати?“

Оттоді ж то Барабаш, гетьман молодий,

*) Черкаси, Біла Церква та Чигирин—города на
 Київщині.

Стиха словами промовляє:
 „Ей пане куме, пане Хмельницький, пане
 писарю військовий!
 Нащо нам с тобою крoлевські листи
 удвох читати,
 Нащо нам козакам козацькі порядки
 давати?
 Чи не лучче нам із ляхами,
 Мостивими панами,
 З упокоєм хліб-сіль по вік вічний ужи-
 вати?“
 Оттоді то Хмельницький на кума свого
 Барабаша
 Великеє пересердя має,
 Ще кращими напитками вітає.
 Оттоді то Барабаш, гетьман молодий,
 Як у кума свого Хмельницького дорогого
 напитку напивсь,
 Дак у його і спать поваливсь.
 Оттоді то Хмельницький добре дбав,
 Із правої руки, із мизинного пальця ши-
 розлотий перстінь ізняв,
 Із лівої кишені ключі виймав,
 С під пояса шовковий платок висмикав,
 На слугу свого вірного добре кликав-
 покликав:
 „Ей слуго ти мій, повірений Хмель-
 ницького!
 Велю я тобі добре дбати,
 На доброго коня сідати,
 До города Черкаського, до пані Бара-
 башевої прибувати,
 Королевські листи до рук добре прий-
 мати“

Оттоді то слуга повірений Хмельницького добре дбавъ
 На доброго коня сідав,
 До города Черкаського скорим часом,
 пильною годиною приїздував,
 До пані Барабашевої у двір уїжджав,
 У сіни вїйшов, щличок*) і з себе скидав.
 У світлицю вїйшов,—низенький пок-
 лон послав,
 Тії значки на скам'ї покладав,
 А ще стиха словами промовляв:
 „Ей пані, каже, ти, пані Барабашева,
 гетьманова молодая
 Уже ж тепер твій пан, гетьман молодий,
 На славній Україні с Хмельницьким ве-
 ликі бенькети счиняють,
 Веліли вони тобі сії значки до рук прий-
 мати,
 А мені листи королевські оддати:
 Чи не могли б вони із кумом своїм Хмель-
 ницьким
 Удвох прочитати,
 І козакам козацькі порядки давати?“
 Оттоді то пані Барабашева, гетьманова,
 Удариться об поли руками,
 Обіллється дрібними сльозами,
 Промовить стиха словами:
 „Ей не з горя-бїди моему пану Барабашу
 Схотїлося на славній Україні с кумом сво-
 їм Хмельницьким
 Великі бенькети счиняти!
 На що б їм королевські листи у двох
 читати?

*) Шлик—оксамитна шапка.

Да на старосту свого Крачевського кличе,
 добре покликає:
 „Ей старосто, каже, ти мій старосто
 Крачевський!

Коли б ти добре дбав,
 Кума мого Хмельницького живцем узяв.
 Ляхам, мостивим панам, до рук подав;
 Щоб нас могли ляхи, мостивії пани за
 білозорів почитати. *)

Оттоді то Хмельницький як сії слова за-
 чував,

Так на кума свого Барабаша велике
 пересердя мав,

Сам на доброго коня сідав,
 Слугу свого повіреного з собою забірав.
 Оттоді то припало йому с правої руки**)

Чотирі полковники:

Первий полковник Максим Ольшанський,
 А другий полковник Мартин Полтав-
 ський,

Третій полковник Іван Богун,
 А четвертий Матвій Борохович.

Оттоді то вони на славну Україну при-
 бували,

Кролевські листи читали,

Козакам козацькі порядки давали.

Тоді то у святий день, у божествений у
 вівторок

Хмельницький козаків до сходу сонця
 пробуждає,

І стиха словами промовляє:

„Ей козаки, діти, друзі-молодці!

*) білозір — той, хто стоїть за панів.

***)-то-б-то пристали до Хмельницького.

Прошу я вас, добре дбайте,
 Од сна уставайте,
 Руський отченаш читайте,
 На лядські*) табури наїжджайте,
 Лядські табури на три части розбивайте,
 Ляхів, мостивих панів, у пень рубайте,
 Кров їх лядську у полі з жовтим піском
 мішайте,
 Віри своєї християнської у поругу на вічні
 часи не подайте!“
 Оттоді то козаки, друзі-молодці, добре
 дбали,

Од сна уставали,
 Руський отченаш читали,
 На лядській табури наїжджали,
 Лядській табури на три части розбивали,
 Ляхів, мостивих панів, у пень рубали,
 Кров їх лядську у полі з жовтим піском
 мішали,
 Віри своєї християнської у поругу на вічні
 часи не подали.
 Оттоді то Барабаш, гетьман молодий,
 конем поїжджає,

Плаче-ридає,
 І стиха словами промовляє:
 „Ей пане куме, пане Хмельницький, пане
 писарю військовий!
 Нащо б тобі королевські листи у пані
 Барабашевої визволяти?
 Нащо б тобі козакам козацькі порядки
 давати?“
 Не лучче б тобі з нами, із ляхами,
 З мостивими панами,

---

*) лядський – польський,

Хліб-сіль з упокоєм уживати?“

Оттоді то Хмельницький

Стиха словами промовляє:

„Ей пане куме, пане Барабашу, пане
гетьмане молодий!
Як будеш ти мене сими словами доко-
ряти,

Не зарікаюсь я тобі самому с пліч го-
ловку, як галку, зняти,
Жону твою і дітей у полон живцем
забрати,
Турському султану у подарунку одіс-
лати“.

Оттоді ж то Хмельницький як сі
слова зговорив.

Так гаразд добре й учинив:

Куму своєму Барабашеві, гетьману
молодому,

С пліч головку, як галку, зняв,

Жону його й дітей живцем забрав,

Турському султану у подарунку одіс-
лав;

С того ж то часу Хмельницький геть-
мановати став.

Про першу побіду Хмельницького над
поляками, що сталась під жовтим Бродом (на
Херсонщині), дума розповідає ще й так:

Чи не той то хміль, що коло тичин
в'ється?

Гей той то Хмельницький, що з ля-
хами б'ється.

Гей поїхав Хмельницький ік Жовтому
Броду,

Гей не один лях лежить головою в
 воду.
 Не пий, Хмельницький, дуже тої Жов-
 тої води:
 Іде ляхів сорок тисяч хорошої вроди.
 „А я ляхів не боюсь і гадки не маю,
 За собою велику потугу я знаю,
 Іще Орду за собою веду,—
 А все, вражі ляхи, на вашу біду“.
 Утікати ляхи, погубили шуби...
 Гей не один лях лежить, вищіривши
 зуби!

Становили ляхи дубовії хати,
 Прийдеться ляшенькам в Польщу уті-
 кати!

Утікали ляхів де-якії повки,
 Іли ляхів собаки і сірії вівки.
 Гей там поле, а на полі цвіти:
 Не по однім ляху заплакали діти.
 Гей там річка, через річку глиця:*)
 Не по однім ляху зісталась вдовиця.

Ще дужче розбив Хмельницький ляхів у другій битві, що сталася під містом Корсунем. Сам гетьман польський, пан Потоцький, попав у полон до Хмельницького, і той віддав його в подарунку татарам. Повстання-визволення набрало такої сили, що поляки та жиди кидали мастки і усе добро та тікали чим дуж з України в Польщу, відкіля прийшли. Про оце ж і дума оповідає, що каже:

Ой обізветься пан Хмельницький,
 Отаман-батько Чигринський;—

*) глиця—кладка.

„Гей друзі, молодці,
 Браття козаки, запорозці!
 Добре дбайте, барзо гадайте,
 З ляхами пиво варити зачинайте:
 Лядський солод, козацька вода,
 Лядські дрова, козацькі труда“.
 Ой с того пива
 Зробили козаки з ляхами превеликеє
 диво.
 Під городом Корсунем вони станом стали,
 Під Стеблевом вони солод замочили;
 Ще й пива не зварили,
 А вже козаки Хмельницького з ляхами
 барзо посварили
 За тую бражку
 Зробили ляхи с козаками превеликий
 колот;
 А за той незнать—квас
 Не одного ляха козак за чуба стряс.
 Ляхи чогось догадались,
 Від козаків чогось утікали,
 А козаки на ляхів нарікали:
 „Ой ви, ляхове,
 Пеські синове!
 Чом ви не дожидаєте,
 Нашого пива не допиваєте?“
 Тоді козаки ляхів доганяли,
 Пана Потоцького піймали,
 Як барана з'язали
 Та перед Хмельницького гетьмана прим-
 чали:
 Гей пане Потоцький!
 Чом у тебе й досі розум жіноцький?

Жидове чогось догадались,
 На річку Случу тікали.
 Которі тікали до річки Случі.
 То погубили чоботи й онучі;
 А которі до Прута,
 То була від козаків Хмельницького до-
 ріженька барзо крута.

На річці Случі,
 Обломили міст ідучи,
 Затопили усі клейноди
 І всі лядські бубни.
 Которі бігли до річки Росі,
 То zostалися голі й босі.
 Обізветься первий жид Гичик,
 Та й хапається за бичик,
 Обізветься другий жид, Шльома:
 Ой я ж пак не буду не сабас дома!"
 Третій жид озоветься, Обрам:
 „У мене невеликий крам:
 Шпильки, голки,
 Кремення, люльки,
 Так я свій крам
 У коробочку склав
 Та козакам п'ятами накивав.“
 Обізветься четвертий жид Давидко:
 Ой брате Лейбо! уже ж пак із-за гори
 козацькі корогви видко!"

Обізветься п'ятий жид Юдко:
 Нумо до Полонного втікати прудко!"
 Тоді жид Лейба біжить,
 Аж живіт дріжить;
 Як на школу погляне,
 Його серце жидівське зів'яне:
 „Ей школо ж моя, школо мурована!...
 Тепер тебе ні в пазуху взяти,

Ні в кишеню сховати,
 Але ж доведеться Хмельницького коза-
 кам на балаки покидати!“
 Оце панове-молодці, на Полоннім не
 чорна хмара вставала;
 Не одна пані-ляшка удовою зосталась.
 Озоветься одна пані-ляшка:
 „Нема мого пана Яна,
 Десь його з'язали казаки, як би барана
 Та повели до свого гетьмана“
 Озоветься друга пані-ляшка:
 „Нема мого пана Кардаша!
 Десь його Хмельницького казаки повели
 до свого коша.“
 Озоветься третя пані-ляшка:
 „Нема мого пана Якуба!
 Десь узяли Хмельницького казаки та ли-
 бонь повісили його десь на дубі.“

Так народ наш здихався на який час того
 лядського ярма. Тоді ото й пісню складено,
 що каже:

Та немає лучче, та немає краще,
 Яку нас на Україні:
 Та немає жида, та немає пана—
 Та не буде зміни.

Це були такі світлі-радісні дні на Укра-
 їні, яких вона не знала ніколи—ні до Хмель-
 нищини, ні потім.

Хмельницького народ мав за свого виз-
 волителя з неволі, і ніхто тоді не вславився
 так, як він, бо ніхто ж і добра не зробив
 стільки, як він. Тому то й дум складено най-

більше про Богдана та про його славні вчинки.

Та не забуті й інші лицарі - оборонці України, про яких я вже згадував. Пісні розказують і як Перебийніс гуляв по Вкраїні, і як Нечай боронився од поляків. Ось що, наприклад, співають про смерть Морозенка:

Ой Морозе, Морозенку, ти славний козаچه!
За тобою, Морозенку, Україна плаче.

Ой не так же Україна, як рідная мати:
Заплакала Морозиха, та стоячи біля
хати!

„Не плач, не плач, Морозихо, об землю
не бийся:

Ходім з нами, козаками, мед-вина на-
пийся!“

„Ой щось мені, козаченьки, мед-вино
не пьється,—

Бо вже мій син, Морозенко, з ворогами
бьється.“

Із-за гори, з-за крутої військо виступає,—
Попереду Морозенко сивим конем ви-
граває.

То не грім в степу гуркоче,—хмара
світ закрила;

То ж татар велика сила козаченьків об-
ступила.

Бились з ранку козаченьки до ночі
глупої;

Полягло чимало славних, — ворогів—у
трое:

Ні один козак не дався живий у неволю.

Полягли всі до одного за України волю.

Не вернувся й Морозенко, голова завзята;

Замучили молодого вороги прокляті.

Вони ж його не стріляли, у пень не рубали,
Тільки з його, молодого, живцем серце
виривали.

Поставили Морозенка на Савур-могилу...
„Дивись тепер, Морозенку, на свою
Країну.“

Доки над хрещеним миром світить сонце
буде,—

Сії пісні, сії думи не забудуть люде.

За часів Хмельнищини Кримська Орда
иноді допомагала й українцям, значить ішла
проти Польщі, але часто прилучалась і до
Польщі, і тоді вкупі з нею нападала на
Україну. І от в одній такій битві й попався
до татар у полон славний ватажок Морозенко.
Лицарь сей над життя любив Україну й дуже
завзято боронив її від ворогів. Одно ймення
його жахало поляків або татар, тому й проз-
вали його Морозом. Ось чому так люто по-
карали його татари, живцем вирвавши з нього
серце. Але хоч і поліг він, та не поляже
слава його, і оту думу слухатимуть сини і
онуки наші і шануватимуть, як і діди наші
шанували, пам'ять славного козака, що поліг
„за України волю.“

Так зробилась була Україна незалежною
од Польщі і самостійною. Тільки не довго
тяглося се, бо дуже ж не хотілось полякам
позбутись добрих маєтків на нашій землі та
селян-українців, які зодягали й годували тих
панів. І от незабаром Польща виряжає знов
військо проти Хмельницького, але тому тут не
пощастило, так як раніш: через зраду кримців
польське військо розбило козаків, і Хмель-

ницький замирив з поляками у Білій Церкві. По сій умові більша частина козаків і усі селяне повинні були знов повернутись до панів крепаками, а тим часом польське військо стало на Україні стацією, тоб-то на постої і чинило великі кривди українцям. Почали вертатись і пани і жорстоко мстились над селянами та козаками. Повстання знов зірвалось:

Ой чи гаразд, чи добре наш гетьман
Хмельницький учинив,
Що з ляхами із мостивими у Білій Церкві
замирив?

Да велів ляхам,
Мостивим панам,
По козаках, по мужиках стацією стояти,
Да не велів великої стації вимишляти*)
То ще ж то ляхи
Мостивії пани,
По козаках і по мужиках поставали,
Да великую стацію вимишляли,
Од їх ключі поодбіралаи,
Да стали над їх домами
Господарями.
Хазяїна на конюшню одсилає,
А сам з його жоною на подушках
почиває;
То козак або мужик із конюшні при-
ходяє,
У квартиру поглядає,
Аж лях, мостивий пан, іще із його жо-
ною на подушках почиває.

*) Тоб-то не велів грабувати.

То він один осьмак *) у кармані має,
 Піде з тоски да з печалі у кабак, та
 й той прогуляє.
 То лях мостивий пан од сна уставає,
 Улицею йде
 Казав би як свиня не скребена по переду
 вухом веде.
 Іще слухає прослухає,
 Чи не судить його де козак або мужик;
 У кабак уходяє,
 То йому здається.
 Що його козак медом шклянкою, або
 горілки чаркою вітає,
 Аж його козак межі очі шклянкою
 шмагає.
 І ще стиха словами промовляє:
 „Ей ляхи ж ви, ляхи,
 Мостивії пани!
 Хотя ж ви од нас ключі поодбірали,
 І стали над нашими домами гóсподарями,—
 Хотя б ви на нашу кумпанію не на-
 хождали“!
 Тоді ж то стали козаки у раді, як
 малії діти,
 Од своїх рук листи писали,
 До гетьмана Хмельницького посилали,
 А в листах прописували:
 „Пане Гетьману наш Хмельницький;
 Батьку Зінов Чигиринський!
 За що ти на нас такий гнів положив?
 На що ти на нас такий ясир**) наслав?
 Уже ж тепер ми ні вчому волі не
 маєм;

*) Осьмак—чотири копійки.

**) Ясир—напасть.

Ляхи, мостивії пани, од нас ключі
поодбірали,
І стали над нашими домами гос-
подарями“.

Тоді то Хмельницький листи читає,
Стиха словами промовляє:
„Ей козаки, діти, друзі, небожата!
Погодіте ви трохи мало, не багато,—
Як од святої Покрови да до світлого
трьохдневного Воскресення,
Як дасть Бог, що прийде весна красна—
Буде наша вся голота рясна.“

Тоді то пан Хмельницький добре дбав,
Козаків до схід сонця в поход вип-
равляв

І стиха словами промовляв:
„Ей козаки, діти, друзі,
Прошу я вас, добре дбайте,
На славу Україну прибувайте,
Ляхів, мостивих панів, у пень рубайте,
Кров їх лядську у полі з жовтим
піском мішайте,
Віри своєї християнської у поругу
не давайте!“

Тоді ляхи, мостивії пани, догадливі
бували,

Усі по кушах, по лісах повтікали;
То козак і лісом біжить,
А лях за кушем і лежачи дріжить.
То козак ляха за кушем знаходить,
Келепом*) межі очі наганяє

І стиха словами промовляє:
„Ой ляхи ж ви, ляхи.

---

*) Келеп—ціпок з головою.

Мостивії пани!

Годі вам по за кущами валяться.

Пора до наших жінок на опочинок іти;
Уже наші жінки і подушки попере-
бивали,

І вас ляхів, мостивих панів, ожидали“.
Тоді то ляхи козаків рідними братами
узивали:

„Ей козаки, ріднії брати!

Коли б ви добре дбали,

Да нас за річку Вислу хоч в одних со-
рочках пускали!“

За сим повстанням козаки знов розбили поляків, та важко вже було Хмельницькому боронитися й далі, бо народ страшенно виснаживсь в довгій боротьбі і тікав на лівий берег Дніпра, на Дике Поле (тодішня майже вся Україна містилась, бач, на правім боці Дніпра). Оттоді то Хмельницький завів переговори з московською державою, і та згодилась прийняти Україну під свою зверхність. 1654 року Україна зовсім одірвалась од Польщі й прилучилась до Москви на таких умовах: народ український порядкується так, як сам забажає, і військо вибірає собі за гетьмана, кого схоче, аби повідомити про те потім московського царя; що - року Україна обов'язувалась виплачувати Москві і посилати військо тоді, коли Москві воно потрібне, Москва ж повинна була боронити Україну від усяких ворогів — чужинців. От як прилучив Богдан Хмельницький нашу Україну до Москви.

Багато, дуже багато добра зробив Богдан своїй країні, за те ж і шанує вона і до віку ша-

нуватиме пам'ять його, як найкращого свого сина. До смерті піклувався він про свою неньку—Україну:

Зажурилася Хмельницького сідая голова,
Що при йому ні сотників, ні полковників
нема:

Час приходить умірати,—

Нікому поради дати.

Покликне він на Івана Виговського,

Писаря військового:

„Іване Виговський,

Писарю військовий!

Скорійше біжи

Да листи пиши,

Що б сотники, полковники до мене при
бували,

Хоч мало пораду давали!“

То Іван Виговський

Писарь військовий,

Листи писав,

До всіх розсилав.

То сотники, полковники як їх прочитали,
Усе покидали, до гетьмана Хмельниць-
кого скорійш прибували.

То гетьман добре їх приймає,

Словами промовляє:

„Панове молодці! добре ви дбайте,

Собі гетьмана наставляйте;

Бо я стар, болію,

Більше гетьманом не здолію!

Коли хочете, панове, Антона Волочая
Київського.

Або Грицька Костиря Миргородсь-
кого,

Або Хвилона Чичая Кропив'янського,

Або Мартина Пушкаря Полтавського“*)
 То козаки теє зачували, смутно себе
 мали,
 Тяжко здихали, словами промовляли:
 Не треба нам Антона Волочая Київсь-
 кого,
 Ні Грицька Костиря Миргородського,
 Ні Хвилона Чичая Кропив'янського,
 Ні Мартина Пушкаря Полтавського;
 А хочем ми сина твого Юруся молодого,
 Козака лейстрового**)

„Він, панове молодці, молодий розум-
 має,

Звичаїв козацьких не знає.“

„Будем ми старих людей біля його дер-
 жати
 Будуть вони його научати, будем його
 добре поважати,
 Тебе, батька нашого, гетьмана, споми-
 нати“!..
 То Хмельницький теє зачував, великую
 радість собі мав.
 Сідою головою поклін оддавав, сльози
 проливав.
 Скоро після того ще й гірше Хмельниць-
 кий знемогав
 Опрошання зо всіми приймав,
 Милосердному Богу душу оддав.
 То не чорні хмари ясне сонце заступали,

*) це все полковники козацьких полків.

***) лейстровий—той козак, що на дійсній службі,
 а не запасний.

Не буйніі вітри в темнім лузі бушу
вали,—

Козаки Хмельницького ховали,
Батька свого оплакали...*)

* * *

От про що співають нам кобзарі. Давно вже й без воріття минуло те лихоліття України; не турбують її тепер наглі на́пади страшної Орди, і не ведуть синів її в неволю, не загарбують пани по своїй вподобі землі та не повертають хліборобів наших на крепаків тепер. Славне військо українське—Запорізький Кіш—вирятовував і таки врятував народ від напастей тих, а Хмельницьки, злучивши Україну з Москвою, на довгі часи, здавалось, дав спокій змученим людям. Та не зовсім так склалось, як бажалось. Москва потроху урізувала права та вольности українського народу, а далі й зовсім, до-шенту знищила статті Богдана Хмельницького. Літ через сто у нас уже завели московське крепачтво і всі московські порядки, а трохи згодом зруйновано й Січ. Не стало козаків, не стало гетьманів. Так од славної України лишилась сумна руїна.

А по руїні тій ходили й досі ходять кобзарі та співають приголомшеному недолею онукові про давнє минуле, нагадують йому про славних предків його.

---

*) Хто хоче перечитати усі думи, хай купе книжечку „Кобзарські думи“ у порядк. Б. Грінченко ц. 5 коп.

Передплачуйте українські часописі:

„Рада“. Газета політична, економічна і літературна, 8-ий рік видання. Виходить щодня. Ціна на рік 6 карб. Київ, Велика Підвальна, № 6, біля Золотих Воріт.

„Літературно-Науковий Вістник“. Український місячник літератури, науки й громадського життя. Ціна на рік 8 р., незможним 6 р. Київ. В. Володимирська, 28.

„Світло“. Український педагогічний журнал. Виходить що-місяця. Ціна на рік 4 р. Київ. В. Володимирська, 96.

„Українська Хата“. Літературно-науковий місячник. Ціна на рік 4 р. Київ, Бульварно-Кудрявська, 16.

„Молода Україна“. Часопись для дітей, виходить що-місяця. Ціна на рік 2 р. (Разом з „Рідним краєм“ — 4 р.). Київ, Маріїнсько-Благовіщенська ул., № 101).

„Сяйво“. Ілюстрований літературно-мистецький місячник. Ціна на рік 3 р. Київ. Бульварно-Кудрявська, 31, кв. 1.

„Вістник культури і життя“. Ілюстрований тижневик. Ціна на рік 6 р. Київ, Волод.-Либедська, 13

„Маяк“. Літературний і громадський тижневик. Ціна на рік 3 р. Київ, Тургенівська, 9.

„Дніпрві хвилі“. Українська часопись, виходить двічі на місяц. Ціна 2 р. 40 к. на рік. Катеринослав. Проспект, книгарня Лозинської для „Дніпр. хвиль“.

„Рілля“. Українська хліборобська часопись. Ціна на рік 2 р. Київ. Тургенівська, 9.

Ціна 10 коп.

Ф. № 3

КИЇВКНИГИ
Аукцион

Акт № . . . . .

Порядковий № . . . . .

Ціна 500 крб. . . . . коп.

Магазин № . . . . .

КИЇВКНИГИ

З. 5612—100.000.

© 1994 - 1995